

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Леськова Майя Петрівна

**“ЛІТЕРАТУРНО-
НАУКОВИЙ ВІСНИК”
ЯК КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ
ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ
(20-40-І РОКИ ХХ ст.)**

10.01.08 — журналістика

АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
КАНДИДАТА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

Київ 1996

Роботу виконано на кафедрі журналістської майстерності і редакційно-видавничої справи Інституту журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Шкляр Володимир Іванович

Офіційні опоненти:
доктор філологічних наук, професор
Здоровска Володимир Йосипович;
кандидат філологічних наук, доцент
Мукомела Олександр Гнатович

Провідна організація:
Інститут літератури ім.Тараса Шевченка НАН України

Захист відбудеться "28" червня 1996 р. о 14 год.
на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д.01.01.08 при
Національному університеті ім.Тараса Шевченка за адресою:
254119, м.Київ, вул.Мельникова, 36/1, Інститут журналістики

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Національного університету ім.Тараса Шевченка

Автореферат розісланий "21" травня 1996 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради професор Олійник В.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Історія української преси ХХ ст. має багато цікавих сторінок. Саме тому різнопланового вивчення науковців чекає преса України. Велику роботу в цьому напрямі здійснює нині Науково-дослідний центр періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, який поставив собі за мету зробити повний бібліографічний опис української періодики ХІХ — ХХ ст., опрацювати той її пласт, який досі мало досліджений; систематизувати видання іноземними мовами, що виходили на етнографічній території України; вивчити пресу української еміграції; заглибитися у творчість відомих і малознаних вітчизняних публіцистів. Щодо останнього завдання, то його виконати одному Науково-дослідному центру ЛНБ ім. В. Стефаника, звичайно, не під силу. Бо, скажімо, осмислити публіцистичну спадщину Михайла Грушевського, Дмитра Донцова, Вячеслава Липинського, Івана Огієнка, Миколи Хвильового у контексті не тільки українського соціокультурного процесу ХХ ст., але і як феномен культури, літератури, журналістики європейської — справа не одного наукового дослідження.

Усвідомлюючи складність та багатовимірність такого завдання, з висоти дев'ятиох років бачимо величезну необхідність ретроспективної візії вітчизняної культури крізь призму сучасного духовного оновлення нації, розуміємо потребу наукового осмислення пройдених етапів творчої думки, а в нашому випадку — дослідження того культурологічного джерела, яким став у Галичині "Літературно-науковий вісник", редагований Д. Донцовим між двома світовими війнами з 1922 по 1939 рр.

Вважаємо, нарешті настав той час, до якого неодноразово звертався редактор "ЛНВ" у своїх публіцистичних виступах: вляглися пристрасті та ображені амбіції, історична відстань пролягла між сьогоднішнім і минулим, а тому саме на часі дослідження внеску, який зробив "Вісник" у культурну скарбницю українського народу, для збагачення європейської творчої спадщини, зокрема публіцистики, літературознавства, філософії. Сам Д. Донцов прогнозував далеку перспективу цієї справи, її тернистість, а тому велику надію покладав не на сучасників, а на майбутнє, заради якого й витворювався "Літературно-науковий вісник", по суті, єдиний у 20-30-і роки всеукраїнський часопис, який примножив славу "ЛНВ",

редагованого у 1898 — 1906 рр. І.Франком, а у 1907 — 1914 рр. — М.Грушевським. А тому прагнемо якомога масштабніше охопити феномен “Літературно-наукового вісника”.

Під час вивчення цієї проблеми виникла необхідність виразно окреслити психологічний, культурний, літературно-мистецький аспекти утвердження української державотворчої віри, процес становлення нової творчої еліти в осмисленні “вісниківців” і значимість європейських джерел у її зростанні, шлях боротьби проти “мавпування” російської культури.

У зв'язку із цим актуальним для дослідника історії вітчизняної преси, літературного процесу є вивчення феноменального явища в українській журналістиці останнього століття — своєрідної, талановитої “школи” публіцистики, сформованої й виплеканої Д.Донцовим, видання, в якому шліфувалася, відточувалася журналістська майстерність тих, чия творчість маловідома або ж зовсім не вивчена в Україні: Ю.Клена, Ю.Липи, Є.Маланюка, Л.Мосендза, О.Ольжича, О.Стефановича, О.Теліги та багатьох інших.

Дослідження такого непересічного явища в українській культурі, як “Літературно-науковий вісник” 1922-1939 рр., безумовно, стане новим кроком на шляху осмислення історії періодичної преси та її значення у соціокультурному процесі, дасть поштовх до вивчення творчої спадщини Б.І.Антонича, Д.Донцова, Ю.Липи, Є.Маланюка, уможливить її осягнення з точки зору сучасних проблем публіцистичної творчості, журналістської майстерності і вітчизняного духовного поступу в цілому.

Об'єктом дослідження став проблемно-тематичний зріз публіцистичних виступів часопису, питання журналістської майстерності, поетики творчості “вісниківців”.

Предметом дослідження є особливості проблемно-тематичного діапазону, аспектів журналістської майстерності, жанрової специфіки творів.

Стан дослідження проблеми. Незважаючи на досить значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних авторів, в яких піддаються скрупульозному аналізу національна філософія Д.Донцова, його громадсько-політична діяльність, редагованим цим публіцистом часописам приділяється мало уваги. Така ситуація досить закономірна, однак із жодної точки зору не є виправданою. Бо ж хоч і вважається “Вісник” бібліографічною рідкістю, проте без дослідження його будь-які уявлення про творчість Д.Донцова, Є.Маланюка, Ю.Липи, Ю.Клена, О.Теліги будуть неповними, однобічними.

Зауважимо, тільки в поодиноких випадках, незначними штрихами дослідники змальовували періодичні видання на тлі

доби, зокрема Р.Єндик у монографії "Дмитро Донцов — ідеолог українського націоналізму" (1955), Є.Маланюк в есеї "Дмитро Донцов" (1966), М.Сосновський у праці "Дмитро Донцов — політичний портрет" (1974), Р.Паклен — "Основи націоналістичного світогляду", Б.Стебельський у спогадах "Вплив полковника Євгена Коновальця і Дмитра Донцова на молодь 20-их та 30-их років" (1992), С.Квіт у літературознавчій розвідці "Трагічний оптимізм Дмитра Донцова" (1993).

Підкреслимо, що в їхніх працях "Вісник" ніколи й не був самостійним предметом дослідження, тим більше, як культурологічне джерело, а тільки — і на цьому робимо наголос — тією трибуною, з якої Д.Донцов промовляв до українського народу, проголошував власні націотворчі ідеї. Для осмислення місця "Літературно-наукового вісника" у соціокультурному контексті епохи вважали за доцільне залучення праць вітчизняних та зарубіжних дослідників історії журналістики: О.Бочковського, С.Сірополка, А.Животка, В.Мартинця; концептуальних положень із науково-публіцистичних досліджень П.Голубенка, О.Забужко, В.Лісового, А.Москаленка, Р.Рахманного, М.Семчишина, М.Шлемкевича. Потреба комплексного вивчення проблем дисертації зумовила осмислення теоретичних питань із журналістської науки, тих аспектів публіцистичної майстерності, що постали в дослідженнях І.Архипова, О.Багана, Т.Брези, В.Горохова, М.Гурлади, В.Здоровеги, В.Качкана, Г.Колосова, Д.Прилюка, Є.Прохорова, В.Шкляра, А.Юриняка та ін. Окремі положення праць цих дослідників подаються і обґрунтовуються у тексті дисертації, коли розглядаються проблеми журналістської майстерності, поетики творчості "вісниківців", жанрової специфіки. Матеріалом дослідження є річники "Літературно-наукового вісника" та "Вісника" за 1922-1939 рр. Досить вагома за кількістю аналізованих видань бібліографія подається у "Списку літератури".

Джерелознавчою базою дослідження проблеми стали публіцистичні твори Д.Донцова, Є.Маланюка, Ю.Липи, Ю.Клена, Л.Мосендза, О.Теліги, а також періодичні галицькі видання того періоду, з якими полемізував "ЛНВ": "Дзвони", "Громадський голос", "Нова Зоря", "Мета", "Діло", "Назустріч", "Нові шляхи"; часописи радянської України — "Життя і революція", "Критика", "Літературний ярмарок", "Вісті", "Комуніст", "Пролітфронт". Ретельно вивчалися документальні матеріали, які б могли пролити світло на дану проблему, у Центральному державному історичному архіві м.Львова, архіві Львівської області, відділі рукописів ЛНБ ім.

Василя Стефаника НАН України, відділі рукописів ЦНБ ім. Володимира Вернадського НАН України, Центральному державному архіві вищих органів влади України, відділі рукописів Національного архіву Канади. Результати цих пошуків відображено у тексті роботи. Отже, для осмислення поставленої нами проблеми необхідне використання широкого спектру досліджень з історії вітчизняної преси, літературного процесу, теорії та практики журналістської творчості, політологічних, культурологічних, філософських праць, — з одного боку, і вивчення самого фактичного матеріалу, яким у даному випадку є “Вісник”, тогочасна періодика та епістолярна спадщина — з другого.

Мета і завдання дослідження. Виходячи з окреслених вище актуальних проблем, пов’язаних із темою “Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20-40-і роки ХХ ст.)”, ставимо перед собою мету, яка полягає у комплексному дослідженні таких проблем, як концепція духовної еліти і народження нового психологічного типу українця в публіцистиці “вісниківців”; діалектика націотвірчої ідеї; проблеми самобутності вітчизняної культури та рівняння на “психологічну” Європу у творчості авторів “Вісника”; екзистенціальні грані публіцистики Д.Донцова і “трагічного оптимізму” “донцовців” крізь призму європейської філософської думки Ф.Ніцше, Х.Ортеги-і-Гасета, О.Шпенглера; поетика журналістської творчості. Відповідно до мети визначені такі завдання:

— проаналізувати проблемно-тематичний зріз публіцистики “Літературнонаукового вісника” (1922-1932) та “Вісника” (1933-1939);

— визначити основні напрями діяльності часописів, що дають підставу оцінювати їх як культурологічне джерело духовного відродження української нації;

— виявити особливості творчого підходу “вісниківців” до художнього осмислення дійсності;

— дослідити аспекти журналістської майстерності, особливості стилю, жанрову специфіку творчості “вісниківців”.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що в контексті теорії та історії журналістики, літературного процесу, історичного розвитку вітчизняної культури осмислено проблеми видання, яке досі було маловідомим дослідникам преси. Часописи, редаговані Д.Донцовим, розглядаються у тісному зв’язку з політичними, філософськими, мистецькими проблемами епохи. Новим є також ракурс дослідження публіцистичної майстерності “вісниківців”, мовно-стильового діапазону, взаємопроникнення логічного й образного аспектів,

психологічного аналізу у відображенні характерів, філософсько-аналітичного охоплення дійсності у публіцистиці “Вісника”. Наукова новизна дисертації конкретизована в положеннях, які виносяться на захист:

— внесок публіцистики “вісниківців” у формування національної свідомості, становлення націопсихології поколінь;

— роль часописів, редагованих Д.Донцовим, у розвитку літературно-публіцистичного процесу 20-40-их рр. в Україні, визначення їх місця в контексті вітчизняних періодичних видань;

— дослідження внеску “Літературно-наукового вісника” (1922-1932 рр.) та “Вісника” (1933-1939 рр.) у розробку проблеми культурологічного вибору;

— значення видань Д.Донцова у творенні нової духовної еліти, формуванні молодого покоління митців;

— цінність публіцистичної спадщини “вісниківців” крізь призму журналістської майстерності та поезики літературної творчості.

Теоретичні засади і методи дослідження. Потреба комплексного дослідження проблемно-тематичного зрізу публіцистики “вісниківців”, аспектів журналістської майстерності зумовила залучення історико-теоретичних положень журналістики, літератури, філософії та інших наук. Виходячи з цього, в праці використовуються системний та історико-порівняльний методи дослідження.

Науково-практичне значення дисертації. Результати дослідження, зміст роботи, використані архівні матеріали можуть стати джерельною базою у створенні нових спецкурсів для студентів факультетів журналістики, скажімо, “Українська журналістика 1-ї половини ХХ ст. та її роль у духовному становленні нації”, “Філософія і публіцистика: взаємозв’язок та особливості розвитку в українській культурі ХХ ст.”, “У творчій лабораторії—Є.Маланюка, Ю.Липи, Ю.Клена, О.Теліги”, “Школа публіцистики Д.Донцова”.

Матеріали дослідження також можуть стати об’єктом зацікавлення філологів, етнопсихологів, філософів, фахівців у галузі культурології, політології.

Апробація роботи. Головні положення дисертації були винесені на обговорення регіональних, всукраїнських і міжнародних науково-теоретичних конференцій: “Роль ЗМІ в соціокультурному процесі України” (Київ, 1995), “Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидавництва ХІХ-ХХ ст. і сучасні проблеми)” (Львів, 1995), “Журналістика в 1995 році” (Москва, 1996), “Журналістика і становлення політичної та журналістської еліти у посттоталітарному суспільстві”

(Київ, 1996), "Українська журналістика в 1995 році" (Київ, 1996). За матеріалами дослідження розроблено програму спецкурсу "Публіцистика в боротьбі за національну ідею", який вперше був прочитаний для студентів Інституту журналістики Національного університету імені Тараса Шевченка у 1995-1996 навчальному році.

Зміст роботи, її принципові положення відображені у публікаціях, надрукованих упродовж 1995-1996 рр.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та архівних матеріалів.

ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обгрунтована актуальність теми дисертації, сформульовано мету, об'єкт і предмет дослідження, визначено завдання, охарактеризовано теоретичну й джерельну базу, розкрито новизну, науково-практичне значення дослідження. Придільно увагу з'ясуванню стану наукової розробки проблеми та попередньої апробації.

У першому параграфі першого розділу "Проблемно-концептуальні напрями публіцистики "Літературно-наукового вісника" та "Вісника" 1922-1939 рр." — "ЛНВ" у контексті історії вітчизняної журналістики, спогадах очевидців, оцінках дослідників" відображено процес відновлення, становлення, діяльність часопису за редакцією Д.Донцова. Дисертант намагається простежити спільні та відмінні риси видання минулих років, очолюваного І.Франком, а згодом — М.Грушевським, та видання 1922-1939 рр., відтворити реальну картину історичної епохи, зіткнення світоглядних позицій, концепцій щодо розбудови української суспільності, розвитку вітчизняної культури.

У дослідженні підкреслюється, що "Вісник", редагований Д.Донцовим, був хронологічно найстаршим серед тих часописів, які у ХХ ст. стали речниками української національної ідеї, проте на відміну од них ("Заграв", "Новий Час", "Національна Думка", "Державна Нація", "Смолоскипи", "Розбудова Нації") журнал так і не перетворився в трибуну організованого націоналізму, хоча, безсумнівно, відіграв значну роль у вихованні покоління борців за незалежність України.

Інший принциповий момент полягає в тому, що "ЛНВ" 1922-1939-х перейняв з видання минулих років кілька важливих позицій. По-перше, прагнув об'єднати найактивніші, найпрогресивніші в українському питанні сили і тих митців, які були гордістю вітчизняної культури. Підхід Д.Донцова до співпраці із майстрами слова, молодією генерацією митців найкраще характеризують його численні листи до В.Гнатюка, Б.І.Антонича, І.Крушельницького, Є.Маланюка, редакційні статті. По-друге, порівнюючи концептуальні ідеї редактора "ЛНВ" 1898-1906 рр. І.Франка та "ЛНВ" 1922-1939 рр. Д.Донцова, доходимо до висновку: вони не мають відмінностей ні в питанні тематично-жанрової розбудови журналу, ні щодо редакторської "політики" в проблемі творчих стосунків з авторами часопису, серед яких такі подвижники вітчизняної науки, як Д.Антонович, В.Барвінський, В.Бирчак,

Л.Білецький, М.Возняк, М.Галушинський, В.Дорошенко, В.Залозецький, І.Крип'якевич, І.Огіснко, В.Сімович, В.Січинський; художнього слова — М.Вороний, К.Гриневичева, Р.Купчинський, О.Кобилянська, І.Кравченко, Б.Лепкий, І.Липа, О.Маковей, В.Пачовський, В.Стефаник, М.Черемшина. Простеживши в роботі творчі стосунки редактора Д.Донцова із цими авторами, дослідниця мала змогу пересвідчитися: звинувачення деяких літературних критиків, істориків української преси, зокрема В.Дорошенка, А.Животка, В.Левинського з того приводу, що Д.Донцов розгорнув боротьбу з традиціями та ідеями, якими жив часопис у минулі роки, є безпідставними, що вважається досить принциповим аспектом у даному дослідженні.

Понад 30 років діяльності “Вісника” в епіцентрі бурхливих суспільних подій, на зламі століть, культур, цивілізацій -це, безперечно, епохальне явище в історії вітчизняної преси. А тому, з точки зору автора, треба обережно підходити до вироблення позиції, в першу чергу до “Вісника”, редагованого Д.Донцовим, не накидати на журнал категоричних оцінок із “націоналістичним”, у негативному розумінні, відтінком. Необхідно при цьому пам'ятати, що “Літературно-науковий вісник” 1922-1932-го та “Вісник” 1933-1939-х рр. — це не лише редактор, а десятки, сотні тих авторів, які співпрацювали з виданням.

У контексті нинішнього духовного відродження, переоцінки суспільних вартостей цілком закономірним бачиться детальний аналіз пройденого культурного шляху. Адже жоден з минулих етапів розвитку суспільної думки, моралі не зникає безслідно.

Після 1934 р. в Західній Україні, в еміграції існували інші видання, що внесли свою децицію у творення вітчизняної культури. Наприклад, тільки у Львові — часописи “Наш клич”, “Рідний Грунт”, “Голос”, “Час”, “Голос Нації”, “Дажбог”, “Студентський шлях”. Безумовно, усі вони ще чекають своїх дослідників, бо так само, як і “Літературно-науковий вісник”, є важливою сторінкою історії української періодичної преси, розвитку вітчизняної духовної спадщини.

Часописи, редаговані Д.Донцовим, яскраво демонструють: в ту пору, коли постало питання усвідомити стихійні сили визвольних змагань за державну самобутність і національну незалежність українського народу, що завершилися поразкою, саме публіцистика, як зброя найдинамічніша, найдієвіша, покладає на себе обов'язок продовжити життя народу через усвідомлення своєї місії. Мистецтво знову відіграє першорядну роль в національно-духовному відродженні. А тому сам Д.Донцов завжди стояв на позиціях тісного зв'язку між

культурою та політикою, вважаючи, що тільки через культурне збагачення особистості можна виробити в організмі нації "відпорну силу проти всяких політичних експериментів". У цьому завданні вирішальним чинником був розвиток, за Д.Донцовим, національної літературної мови, преси, науки, національної культури.

У другому параграфі "Проблеми вітчизняної культури на сторінках видання" через фактичний матеріал, в основному публікації "Літературно-наукового вісника", простежується висвітлення питань з царини українського літературознавства, фольклористики, етнографії, історії, політології, культурології, етнопсихології; обґрунтовується їх ідейно-тематична актуальність для сучасних дослідників проблем вітчизняного народознавства.

Важливе місце у "Віснику" займав такий специфічний вид публіцистичної творчості як літературно-художня критика. Творчість В.Гнатюка, Л.Гранички, В.Дорошенка, Є.Маланюка здійснила серйозний вплив на літературу, мистецтво. Їхня діяльність мала дослідницький, естетично-аналітичний характер. Літературно-критичні статті, рецензії, огляди, відзиви позначені життєстверджуючим і водночас критичним пафосом. З одного боку, тому що часопис успадкував принципи літературно-художньої критики "ЛНВ" І.Франка, М.Грушевського, а з іншого — "вісниківці" вважали літературу активною оновлюючою силою суспільства, духовного життя нації. Неупередженість, щире бажання допомогти і не зашкодити справі, глибоке знання проблем — ось які риси характерні для критики "Літературно-наукового вісника" 1922-1939 рр., що прагнула оцінювати, стилізувати, творити. У роботі розглядаються найпоширеніші в "ЛНВ" жанри літературно-художньої критики: оглядові статті, які відзначалися широкою постановкою проблеми; критичні статті, для яких характерними були глибокі узагальнення, авторські відкриття. Аналіз жанрової специфіки літературно-критичних матеріалів у "Віснику" дав змогу визначити розмаїття форм подачі: 1) розповіді письменників про інших митців у передмовях до їхніх творів, у спеціальних критичних статтях, оглядах творчості; 2) письменницькі відзиви на книги у рецензіях, полемічних замітках; 3) відкриті листи до письменників, редакцій періодичних видань, з якими полемізував "Вісник".

Одна із таких проблем — проблема культурологічного вибору між європейською та російською культурою — була поставлена у часописі досить принципово. Рівняння на "психологічну" Європу, на кращі світові зразки літературної

творчості почалося в "ЛНВ" вже з 1922 р., за кілька років до постановки аналогічних проблем М.Зеровим і М.Хвильовим. У цьому ж параграфі простежується процес подолання комплексів нижчесьортності, ідолопоклонства, творення високосвідомої української людини, гідної своєї історії, власних самобутніх джерел. Просвітницькі проблеми, питання творчої майстерності найвідоміших митців світового рівня завжди були у центрі уваги "ЛНВ". У статтях, нарисах, есе, літературно-критичних оглядах автори намагаються осмислити психологічно-інтуїтивні аспекти мистецтва, інформують читачів про основні події, мистецькі тенденції, філософські впливи, різноманітні течії культурного процесу Заходу.

У 1933-1939 рр. у "Віснику" зростає зацікавлення проблемами "політичної" Європи, осмислюється національне життя західних країн, кризова політична ситуація, психологічні моменти, що спричиняють до життя й самовизначення нації й народи.

Третій параграф першого розділу "Процеси становлення нової духовної еліти у "Віснику" органічно впливає із проблем попереднього, досить чітко відображає колізії, пов'язані із справою вітчизняного відродження, вихованням молодшої генерації митців, яке редактор "ЛНВ" вважав першочерговим у питанні національного самоствердження. З цього приводу в роботі підкреслюються кілька важливих моментів. По-перше, систематичність пропаганди у часописі націотворчих ідей, серед яких найбільша увага приділялася психологічним чинникам у формуванні національного характеру. По-друге, з досвіду української революції, з її пафосу й героїки, з її перемог і поразок виросло і сформувалося нове покоління українського визвольного руху, яке шукало можливих відповідей на сторінках "ЛНВ" 1922-1932 рр., а згодом і "Вісника" 1933-1939 рр.; трибуною цього покоління і став львівський часопис. По-третє, національна ідея у виданнях Д.Донцова формувалася як повнокровний образ, як національнокультурний ідеал. Саме в них узагальнювалася, інтерпретувалася і трансформувалася на вітчизняну культуру європейська філософська думка. На українському ґрунті відбувалося осмислення внутрішньої сутності західноєвропейської ментальності. У цей час більшовицька преса вороже ставилася й активно боролася з ідеями, пропагованими у "Віснику". По-четверте, концепція національної еліти постійно обґрунтовувалася в часописі упродовж 1922-1939 рр. Неодноразово наголошувалося, що саме активна меншість, а не пасивна юрба є суспільно-творчою силою, яка здатна вести за собою основну масу людства,

здатна сформувати неясну для “неусвідомленої” маси ідею. Саме вона, національна еліта, свідомо своєї високої мети із властивою їй психічно-патріотичною харизмою, фанатизмом, ініціативністю має внести у духовність українства національну ідею, нове політичне мислення. Захоплюючись волюнтаристичними ідеями А.Шопенгауера та Ф.Ніцше, “вітальною” філософією Х.Ортеги-і-Гасета, “донцовці” підкреслювали, що тогочасній політичній еліті бракувало віри в себе, сильного характеру, що й визначило її слабкість, призвело до поразки в українській національній революції. У проєкції на наш час саме психологічні аспекти у формуванні духовної еліти мають першорядне значення, а тому й ідеї “Вісника” потребують нового переосмислення.

Потрібно наголосити, що в жодному іншому періодичному виданні чи вітчизняному філософському дослідженні тієї епохи не розглядаються так глибоко проблеми вольових властивостей людської душі, значення індивідуальної національної волі, потреба зміцнення волі нації до життя, важливість усвідомлення цієї сили на національному ґрунті так, як це здійснювалося у виданнях Д.Донцова. Простежуючи процес становлення нової генерації митців, цієї першооснови духовного відродження нації, автор вважав за доцільне відобразити у змісті роботи формування в публіцистиці Ю.Клена, Ю.Липи, Є.Маланюка, Л.Мосендза, О.Теліги “amor fati” — особливої філософії мистецтва й боротьби, “трагічного оптимізму” як нового світовідчуття у психології “спізненого” покоління.

Отже, в першому розділі дисертації здійснена спроба простежити той складний, неоднозначний і суперечливий процес українського духовного відродження, на тлі якого та в ім'я якого творився “Літературно-науковий вісник”, чие мистецтво було націоналістичним не в тенденційно-політичному розумінні. До уваги бралися різноманітні, часом полярні точки зору дослідників, істориків вітчизняної преси, літературознавців, очевидців тих подій, і в результаті зроблено висновок: часопис, редагований І.Франком, М.Грушевським, а згодом Д.Донцовим, став непересічним явищем в національній культурі, виявився у 20-30-х рр. ХХ ст., по суті, єдиним всеукраїнським виданням, яке плекало дух і волю народу, оберігало вітчизняні культурологічні джерела, не забувало про мистецькі традиції минулого й творило нове в надзвичайно складних умовах упродовж кількох десятиліть. Часопис кинув виклик більшовицькому терору, що знищував неправедним судом у жорнах пресрепсії українську націю.

Усі вищезазначені й досліджені позиції на базі різнопланового фактичного матеріалу дають підставу для

цілком нового, принципового осмислення історії вітчизняної преси ХХ ст., даного журналу і творчості тих авторів, трибуною яких він став.

У другому розділі “Поетика публіцистичної творчості Дмитра Донцова” осмислюються проблемно-творчі аспекти “вісниківського” слова, публіцистичної лабораторії редактора “ЛНВ” (1922-1932) та “Вісника” (1933-1939) Д.Донцова.

У першому параграфі “Ефект впливу. Проблема особистості автора у публіцистиці” дисертант намагається окреслити такі важливі для сучасників, дослідників журналістської науки питання, як проблема стилю, його різноаспектного вираження в творах. У науковій журналістиці поки що не дано оцінки такому явищу, як “вісниківський” стиль. Безсумнівно, його можна означити і як “донцовський”, бо ж саме редактор “ЛНВ” накреслював ключові проблеми і підходи щодо їх висвітлення. Стиль творів самого Д.Донцова, новаторський аспект його публіцистичного письма хоч і не був у центрі уваги тих авторів, що в різні часи згадували про співпрацю у “Віснику”, проте неодноразово підкреслювався серед інших дієвих чинників мистецтва слова Д.Донцова. Виділявся той важливий момент, що публіцист мав відвагу говорити свої власні думки, а це забезпечило чистоту й виразність, зрозумілість і войовничість його творам (Р.Єндик). Наголошувалося на метафорично-образному способі мислення публіциста, а саме це є найоптимальнішим варіантом у передачі авторського духу (Є.Маланюк). Відзначалася логічність та переконливість формулювань “українських тез”, що було зумовлено, в першу чергу, фундаментальними знаннями Д.Донцова західноєвропейської культури, філософії, політології (Р.Рахманний).

У другій частині дисертаційної роботи дослідниця вважала за необхідне розкрити проблеми журналістської майстерності, поетики публіцистичної творчості, передусім шляхом вивчення “вісниківського” доробку Д.Донцова. У такому ракурсі літературна спадщина цього митця ще не була в центрі уваги науковців, і в цьому бачиться цінність даного дослідження.

Слід підкреслити, що проблеми стильової майстерності неодноразово осмислювалися самим публіцистом у його творах, проте аналізуючи їх, можна виділити кілька важливих аспектів, зокрема: чіткість структури й мети твору; лаконізм вираження думки; оригінальна побудова твору; уміння поєднати літературний хист із філософськими, політичними, психологічними аргументами. Дисертант намагається продемонструвати на конкретних творах Д.Донцова есеїстичність його мислення. при цьому наголошується, що публіцистична

спадщина є, по суті, феноменом української публіцистики, а тому доцільною є спроба розібратися у творчій лабораторії есеїста, у мистецьких принципах, підходах до написання. Зіставляючи есеїстичність мислення, способи інтерпретації світу, проблематичну глобальність, міру втілення особистості автора у філософських есе Ф.Ніцше, Х.Ортеги-і-Гасета та Д.Донцова, виділяються спільні риси, а це дає право автору роботи стверджувати, що творча спадщина публіциста є феноменом не лише вітчизняної культури. У ній можна визначити ті особливості, що дають сьогодні можливість розглядати її як вагомий внесок в антологію української публіцистики. Майстерність Д.Донцова виразно окреслювалася при постановці нових проблем і тем, найактуальніших для тогочасної епохи; в умінні висвітлювати відомі проблеми та теми у новому ракурсі; в поглибленні аналізу проблеми, розвиваючи тему, використовуючи різноманітні жанри; у бездоганному знанні людської психіки.

У другому параграфі "Специфіка відтворення характеру й конфлікту у журналістських дослідженнях Д. Донцова" розкриваються заявлені назвою складові творчої майстерності публіциста. Виділяються такі позитивні аспекти: максимальне наближення себе і водночас читача до особистості героя, філософії його сутності, життя, праці, творення, а не розповідь біографії героя; присутність людинознавчого начала. Психологічно-публіцистичне осмислення характерів та колізій ставить його праці понад конкретним часом, а про це найпереконливіше свідчать створені Д.Донцовим монументальні портрети М.Башкирцевої, В.Стефаніка, Лесі Українки, І.Франка, Марка Черемшини, Т.Шевченка. У цьому ж параграфі дослідниця вважає за потрібне розглянути окремі складові творчої лабораторії Є.Маланюка, О.Теліги, маючи впевненість щодо впливу Д.Донцова на їхнє мистецтво слова. "Вісниківцям" імпонувало те, що буквально з перших абзаців публіцистичних творів Д.Донцова відчувалося чітке, гостре, безкомпромісне ставлення до своїх героїв залежно від того, які ідеї вони захищали, яку роль відігравали у творенні і збагаченні особистості. На самому способі відтворення характеру й конфлікту у публіцистиці Д.Донцова лежить печать автора, чітко простежується його позиція, специфіка акцентів, принципи відбору матеріалу, зображувальних засобів. А ці складові майстерності не менш важливі (В.Шкляр), ніж постановка проблем, сам зміст публіцистики.

У дослідженні підкреслюється синтезуючий прояв кількох аспектів творчості як феномена, зокрема: сплав авторського "самовираження", розкриття душевного світу і психології

героїв та соціально-політичного досвіду публіциста. В роботі доводиться думка, що в проєкції на усю публіцистичну спадщину Д.Донцова духовно-національне обличчя митця має першорядне значення, а не як звичайне, важливе серед інших дієвих чинників творчості (А.Юриняк).

У третьому параграфі другого розділу “Особливості образного потенціалу публіцистики Д. Донцова, структури його творів, зображувально-естетичних засобів” досліджуються особливості композиційної побудови творів, характеризується специфіка стилетворчих прийомів Д.Донцова, здійснюється спроба викристалізувати з них найсуттєвіші ознаки. Саме цим проблемам, як вважає дисертант, недостатньо приділяється увага в теоретичних працях.

У параграфі аналізується специфіка творення назв памфлетів, есеїв Д.Донцова, відзначається різноманітність стилістично-синтаксичних конструкцій, різний рівень насиченості образними засобами. Демонструється застосування публіцистом такого важливого стилістично-композиційного прийому, як відбір епіграфів, що підсилювало динамізм розгортання сюжету, драматизм усього твору. Публіцистичний доробок Д.Донцова може бути показовим для явища, яке сьогодні набуває все більших розмахів — взаємопроникнення, взаємостимуляції публіцистичного й белетристичного стилів, їх елементів. Підкреслюється емоційно-експресивне навантаження та особливості стилістичного синтаксису у творах публіциста: застосування анафористичного, антитезисного, градаційного, інверсійного, риторичного письма. Розглядається багата палітра тропів, адже саме вони творять суто донцовську інтонацію, афористичність вислову, відкривають перед публіцистом шлях образного освоєння дійсності, вміння майстерно поєднувати животрепетні проблеми й теми з “вічними”, локальне — з глобальним, особисте — з соціальним, актуальність — з художньою глибиною, героїчне — з повсякденним.

У Висновках узагальнено і сконцентровано результати дослідження, одержані у кожному розділі, вказано на їх практичне значення.

Ключові поняття: духовне відродження, національна самобутність, “спізнене” покоління, трагічний оптимізм, народознавство, поетика, журналістська майстерність, есеїстичність мислення.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. До проблеми культурологічного вибору в часописах Дмитра Донцова // Роль ЗМІ в соціокультурному процесі України: Матеріали науково-теоретичної конференції. — К., 1995. — С. 34-37.
2. Редакторсько-видавнича діяльність Дмитра Донцова // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання XIX-XX ст. і сучасні проблеми): Матеріали міжнародної наукової конференції. — Львів, 1995. — С.101-102.
3. Часописи Дмитра Донцова // Рідна школа. — 1995. — N12. — С.15-18.
4. Це замало сказати “люблю”... (Заглиблюючись у творчість Б.І.Антонича) // Україна. — 1995. — N11-12. — С.25-28.
5. Проблеми журналістської майстерності у виданнях Дмитра Донцова (1922-1939 рр.) // Журналістика в 1995 році: Матеріали науково-практичної конференції. — М., 1996. — С.51-53.
6. Проблеми українського народознавства на сторінках “Літературно-наукового вісника” (1922-1939 рр.) // Рідна школа. — 1996. — N 4. — С.
7. Політична еліта в баченні Д.Донцова // Журналістика і проблема формування політичної еліти в посттоталітарних державах: Матеріали науково-практичної конференції. — Київ, 1996. — С. 38-40.

АННОТАЦІЯ

Леськова М.П. “Літературно-научний вестник” как культурологический источник духовного возрождения украинской нации (20-40-е гг. XX в.).²⁴ Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.08 — журналистика. Институт журналистики Национального университета им. Тараса Шевченко, Киев, 1996.

В соответствии с общей целью диссертационной работы поставлены и решены такие задачи: проанализированы проблемно-концептуальные направления публицистики издания 1922-1939 гг.; определены главные аспекты деятельности журнала, которые дают основания оценивать его как культурологический духовный источник; выявлены особенности творческого подхода “вестниковцев” к художественному осмыслению действительности; исследованы составные журнали-

стского мастерства, особенности стиля, жанровой специфики творчества Д.Донцова, а также других публицистов, сотрудничавших в "ЛНВ" 1922-1932 гг. и "Вестнике" 1933-1939 гг.

SUMMARY

Leskova M.P. "Literary-scientific journal as a cultural source of the spiritual revival of the Ukrainian nation (2nd-4th decades of 20th century)". Dissertation for the Candidate of Science degree in Philological Science, speciality 10.01.08 — Journalism. The institute of journalism of T.Shevchenko National University, Kiev, 1996. According to general purpose of the dissertation work such problem have been set up and solved as: challenging-conceptual directions of the publicistics in editions and scientific transactions in 1932-1939 years have been analysed; the main aspects in activity of "Literary-scientific journal" have been determined, in connection with those we got reasons to assess it as a cultural, spiritual source of the Ukrainians; specific features of creative attitude of journal editors towards gathering of Ukrainian revival have been revealed; components of journalistic skill, characteristics style, specific features of genre of D.Dontsov's and other coloborators' creative activity have been researched into as well.

Підписано до друку 16.04.96

формат 60x84 1/16 ум.друк.арк.1.0 тираж 00 прим.

447530

AB 34.969

AB 34.969

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.